

doi: 10.15388/Baltistica.56.2.2451

Thomas Lindner, **Urindogermanische Grammatik 2**, Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2021, 370 p.

Aptariamoji Thomo Lindnerio gramatika yra skirta indoeuropiečių (ide.) prokalbės rekonstruotų kaitomųjų formų apžvalgai. Kaip pažymi autorius, tai deduktivus paralelinis kūrinys išleisti keturių tomų induktyviajai *Indoeuropiečių gramatikai*¹. Ši knyga – tai rengėjo kruopštaus darbo, atidumo lingvistinėms detalėms ir siekio aprašyti didžiulį ide. kaitybės formų srautą rezultatas. Šalia rekonstruotų paradigmų Lindneris neretai pateikia ir šalutinių formų (vok. Nebenformen), kurios nėra paliudytos ide. kalbose, tačiau hipotetiškai įmanomos. Šis faktas rodo, kad mokslininkų nuomonės dėl rekonstruojamų lingvistinių faktų išsiskiria, vadinasi, prokalbės rekonstrukcija gali būti tik dalinė. Kaip įvardijama įvadinėje knygos dalyje, tai ne tik vadovėlis, bet ir novatoriškas kūrinys. Novatoriškumas pasižymi tuo, kad gramatikoje atsisakoma tradicinio informacijos pateikimo būdo, apimančio detalų kalbos formų, taisyklių aprašą, terminų ir sąvokų paaiškinimą, o akcentuojamas rekonstruojamų gramatinių reiškinių ir pavyzdžių iliustravimas, svarbiausius pastebėjimus ir komentarus

¹ Ryšį tarp šių Th. Lindnerio veikalų galima būtų konstatuoti tik juos nuodugnai išstudijavus.

(vok. *Anmerkungen*)² koncentruotai pateikiant knygos pabaigoje. Vartojamų terminų, sutrumpinimų gausa, faktų pateikimo būdas (pavyzdžių iliustravimas lentelėmis) ir pasirinktas knygos formatas reikalauja iš skaitytojų gero lingvistinio pasirengimo ir vokiečių kalbos bei indoeuropeistikos išmanymo.

Knygos struktūrą, be įvado, turinio, skyriaus, skirto pastaboms ir komentarams, taip pat trumpo bibliografijos sąrašo, sudaro dvi pagrindinės dalys, skirtos prokalbės linksniavimo ir asmenavimo paradigmų apžvalgai, o kiekviena dalis suskyla į smulkesnius skirsnius (paragrafus), kurių skaičius, nelygu rekonstruojamų prokalbės lingvistinių faktų apimtis, labai įvairuoja. Tad reikėtų aptarti šio leidinio struktūrą detaliau. Var-

² *Universitätsverlag Winter* leidyklos internetiniame puslapyje pavišintoje knygos anotacijoje pažymima, kad šią gramatiką galima laikyti atskiru veikalu, o jo priede pateikti komentarai ir paaiškinimai nesaisto skaitytojo su keturių tomų *Indoeuropiečių gramatika*, kurios pagrindu ir laikytinas aprašomasis kūrinys (žr. https://www.winter-verlag.de/en/detail/978-3-8253-4817-5/Lindner_Urindogermanische_Grammatik_T1_II/, žiūrėta 2021-10-05).

dažodžio kategorijos apžvalgai skiriama pirmoji šio veikalų dalis (p. 1–162), kuri pradedama koncentruotu atemati- nių (paragrafai 1a–b) ir temati- nių (paragr. 1c–e) ide. galūnių apibendrinimu, o detalus linksniavimo paradig- mų aprašymas apima 2–16 šios knygos para- grafus. Pirmiausia, autorius aptaria balsinių ir priebalsinių linksniu- očių tipus ir pateikia šias vardažodžių para- digmas: *-o-s, *-o-m kamieno (paragr. 2a–b, p. 5–7), h_2 kamieno (paragr. 3a–h, p. 7–20), grynojo *i* kamieno (paragr. 4a–d, p. 20–31), grynojo *u* kamieno (paragr. 5a–d, p. 31–49), *i* ir *u* kamie- nų analogijų (paragr. 6a–d, p. 49–51), *m* kamieno (paragr. 7, p. 51–55), *n* kamie- no (paragr. 8a–d, p. 55–64), *nt* kamie- no (paragr. 9a–d, p. 64–76), *r* kamieno (paragr. 10a–c, p. 77–83), *s* kamieno (paragr. 11a–d, p. 83–96), *t* kamie- no (paragr. 12a–d, p. 96–100). Po to Lindneris apžvelgia heteroklitinių *r/n* (paragr. 13a–c, p. 100–106), *l/n* ir *s/n* kamienų paradigmas (paragr. 14a–b, p. 106–108 ir 15, p. 108–109), galiausiai pristatomas negausus šakninis ide. var- dažodžių linksniavimo tipas, kuris iliust- ruojamas paragrafe 16 (p. 109–128) pateiktais pavyzdžiais. Kaip pastebi Th. Lindneris, senasis devintasis linksnis, dar vadinamas direktyvu, aliatyvu ar an- truoju lokatyvu (II), nebuvo produktyvi ide. kaitybos forma (p. 349). Mokslinėje literatūroje paprastai laikomasi nuomo- nės, kad prokalbės vardažodžio katego- rijoje galėjo egzistuoti aštuoni linksniai (Kapović 2017, 62; Zinkevičius

1984, 39), kurių paradigmas ir siekia- ma rekonstruoti, be to patikimiausia yra vienaskaitos ir daugiskaitos nominatyvo, vokatyvo, akuzatyvo bei genityvo re- konstrukcija (Mallory, Adams 2006, 56). Tiesa, mokslininkai yra konstatavę, kad postpoziciniai vietininkai (inesyvas, iliatyvas, adesyvas ir aliatyvas) lietuvių kalboje susiformavo, kai prie senojo lo- katyvo ir, vadinamųjų tvirtų, nelinkusių nunykti linksnių – genityvo ir akuzat- yvo – formų priaugo enklitikai, tačiau pastebima, kad laikui bėgant šie vietin- inkai pradėjo nykti arba kai kurių šių linksnių funkcijos sutapo atsiradus rašto šaltiniams (Zinkevičius 1982, 21–23; Rosinas 2005, 178; Žilinskaitė-Šinkūnienė 2012, 23, 25–26). Kita vertus, apie tam tikrus ide. vykusius linksnių sinkretizmo procesus byloja ir tai, kad visų vardažodžių linksniavimo tipų, išskyrus *o* kamieno vienaskaitos žodžius, abliatyvas (abl.) vienaskaitoje sutapo su genityvu (gen.), o daugiskaitoje ir dviskaitoje – su datyvu (dat.) (Ka- pović 2017, 63; Zinkevičius 1984, 39–40), pvz., *o* kamieno vienaskaitos abliatyvo forma yra $*h_1\acute{e}k\ddot{u}od^3$, tuo tar- pu dviskaitos ir daugiskaitos abl.=dat. atitinkamai $*h_1\acute{e}k\ddot{u}omoh_1$ ir $*h_1\acute{e}k\ddot{u}omos$ (p. 5tt.) arba šakninių daiktavardžių vie- naskaitos abl.=gen. $**p\acute{e}d-s^4$, o dviskai-

³ Šio linksniavimo tipo pavyzdyje autorius neišskiria brūkšniu kamiengalio garso ir fleksijos.

⁴ Įvadinėje knygos dalyje užsimena- ma, kad ide. rekonstruojamos formos, pri- klausomai nuo jų hipotetinio laipsnio, žy-

tos ir daugiskaitos analogiškai abl.=dat.
**péd-moh₁ ir **péd-mos (p. 111tt.).

Aptariamojo veikalo autorius vardazodžio kategorijoje išskiria skaitvardžius ir įvardžius. Apžvelgdamas skaitvardžio kaitymo ypatumus, kukliame paragrafe 17 (p. 128–131) Lindneris pateikia tik pirmųjų keturių skaičių linksniavimą. Šį pasirinkimą, greičiausiai, sąlygojo tai, kad tik kiekiniai skaitvardžiai nuo vieno iki keturių ir skaičius, reiškiantis šimtą, ide. laikotarpiu buvo kaitomi ir turėjo gramatinės gimines (Hirt 1927 [2009], 307; plg. Ringe 2006, 52–54; Kapović 2017, 90; Zinkevičius 1984, 46), tačiau knygoje neaptariami kelintiniai skaitvardžiai, kurie papildytų šį skyrelį ir labiau išryškintų skaitvardžio kategorijos linksniavimo ypatumus. Labiau iš kitų ide. kaitomųjų kalbos dalių linksniavimu išsiskyrė įvardis. Šios kategorijos kaitymo paradigma buvo ypatinga tuo, kad ją sudarė ne tik skirtingos fleksijos, bet neretai ir skirtingi kamienai (supletyvinės formos) (plg. Kapović 2017, 81–88; Zinkevičius 1984, 44–45). Autorius įvardį pateikia pirmosios knygos dalies, skirtos vardazodžio kaitymo apžvalgai, pabaigoje ir pristato šias linksniavimo paradigmas: asmeninio (paragr. 18, 19, p. 132; 21a–b, p. 133–134; 22a–b, p. 134–136) ir san-

---

mimos skirtingų kombinacijų žvaigždučių (*) simboliais, tačiau tekste ir gramatikos dalyje, skirtoje pastebėjimams ir komentarams, toks žymėjimas ir jo vartojimo tendencijos mokslinėje literatūroje nedetalizuojami.

grąžinio įvardžio (paragr. 20, p. 133), rodomųjų (paragr. 23, p. 136–138; 24, p. 138–142), klausiamųjų (paragr. 25a–b, p. 142–151; 26a–b, p. 151–160) bei santykinių įvardžių (paragr. 27, p. 160–162), be to, šis skirsnis yra papildytas informatyviais komentarais (p. 354–355).

Didesniąją ir daugiausiai autoriaus komentarais ir paaiškinimais papildytą knygos dalį sudaro antrasis skyrius, skirtas ide. veiksmazodžio apžvalgai (p. 163–348). Tiesa, dėl įvairių sunkumų (pvz., duomenų stokos, asmenavimo sistemų skirtumų paliudytose kalbose ir pan.), su kuriais susiduria tyrėjai, rekonstruoti ide. veiksmazodžio sistemą nėra lengva, todėl mokslinėje bendruomenėje dėl rekonstruojamų faktų patikimumo kyla nemažai diskusijų (Malory, Adams 2006, 62–63; Kapović 2017, 91; Zinkevičius 1984, 47), o aptariamoje gramatikoje pateiktų rekonstruotų formų visuma rodo, kokia sudėtinga galėjo būti ide. veiksmazodžių kaitymo sistema. Minėto skyriaus pradžioje Th. Lindneris apžvelgia veiksmazodžio kamienų (paragr. 28, p. 163–164) ir formų darybą bei veikiančios ir medialinės (mediopasyvo) rūšių asmenų pirmines ir antrines galūnes (paragr. 29, p. 165–173), taip išryškindamas veiksmazodžio kamienų ir kaitybos formų įvairovę. Kituose šio veikalo skirsniuose pateikiami atskirų paradigmų pavyzdžiai, kurie grupuojami pagal nuosakas, kurių ide. rekonstruojamos keturios: injunktyvą / indikatyvą (paragr. 30–33, p. 173–260, 41, p. 327), konjunktyvą

(paragr. 34–36, p. 261–303; 41, p. 327), optatyvą (paragr. 37–40, p. 303–326; 41, p. 327), imperatyvą (paragr. 42, p. 328–348). Visi skirsniai savo ruožtu skyla į dar smulkesnes dalis. Antai pateikiant minėtų nuosakų kaitymo paradigmas, apžvelgiamos veikiamosios ir medialinės rūšies, taip pat ir veikslų – prezento ir imperfekto (paragr. 30, p. 173–225; 34, p. 261–290; 37, p. 303–318; 42a, p. 328–340), aoristo (paragr. 31, p. 225–241; 35, p. 290–301; 38, p. 319–324; 42b, p. 341–345), perfekto ir pliuskvamperfekto (paragr. 32–33, p. 241–260; 36, p. 301–303; 39, p. 324–326; 42c, p. 346–347) – formos. Antrojo skyriaus pabaigoje autorius pristato ide. veiksmožodžio infinitines (dalyvių, veiksmožodinių būdvardžių, bendračių) formas (paragr. 43, p. 348), o jų morfologinės ypatybės detalčiau apibūdinamos skyriuje, skirtame komentarams ir pastebėjimams (p. 368–370).

Aptardamas ide. veiksmožodžio sistemą Th. Lindneris pastebi kai kurių veiksmožodžio paradigmų rekonstrukcijos problemišumą ir faktinių duomenų trūkumą, o tai, pasak autoriaus, galėjo nulemti ne gana ankstyvas tam tikrų formų išnykimas, bet labiau tai, kad jos prokalbėje paprasčiausiai neegzistavo (p. 360), taigi, visai įmanomas dalykas, jog ide. galėjo būti vartojamos ir nepilnos paradigmos. Tokį kaitybos atvejį knygoje iliustruoja **h₁es-* pavyzdys, kuris neturėjo injunktyvo formų, be to, neaiški yra ir šio žodžio medialinės rūšies raida (paragr. 30a.1, p. 173–174,

koment. p. 173, 360). Tačiau būta ir kitokių išimčių, pvz., perfekto kamieno *uóid-e (paragr. 32b, p. 257–258) kaitymas be reduplikacijos (p. 358), nors šio veikslo ypatybė buvo šaknies sudvejinimas. Savotiška išimtis yra taip pat konjunktyvas, kuris buvo vartojamas su pirminėmis (vok. *Primärendungen*) ir antrinėmis, t. y. išvestinėmis, galūnėmis (vok. *Sekundärendungen*) (paragr. 34, p. 261–290, koment. p. 365). Daug įdomios, naudingos (galbūt ir svarbios) informacijos ir medžiagos skaitytojas aptariamame veikale ras apie vėlesnį futūro reiškinį (p. 357), tematinių kamienų balsių *-o- ir *-e- kaitos paradigmos priežastis (p. 356), naujojo injunktyvo (vok. *Neo-Injunktiv*) susidarymą perfekte (p. 364–365) (formos pateikiamos paragr. 32a.1, p. 242–243 ir 32b.1, p. 257–258) ar antrosios imperatyvo formos (vok. *Imperativ II*) raidą (paragr. 29f.5b, p. 168; 42–43, p. 328–348; koment. p. 368–369).

Labai gaila, kad šio puikaus mokslinio leidinio autorius, matyt, labiau gilindamasis į referuojamos medžiagos registrą bei siekdamas neišleisti iš akių nė vieno, jo nuomone, svarbaus fakto, mažiau dėmesio skyrė duomenų pateikimui, knygos maketavimui ir, svarbiausia, santykiui su tiksline auditorija, apsibrėždamas, regis, tik vokiškai kalbančių kraštų skaitytojų ratu. Deja, reikia konstatuoti, kad gramatikos struktūra skaitytojui nėra patogi. Daug laiko atima nuolatinis blaškymasis tarp aprašomojo veikalo pagrindiniuose sky-

riuose esančių ir skaitytoją dominančių rekonstruojamų paradigų bei jo pabaigoje pateikiamų komentarų ir paaiškinimų, kurie, savo ruožtu, yra gana konspektyvūs, o pasirinktas šriftas yra labai smulkus, be to, komentaruose nėra apžvelgti keli lingvistiniai reiškiniai (pvz., paragr. 39 ir 41). Kita vertus, atskirai išskirtas trumpas paragrafas 41 (p. 327), kuris yra ide. veiksmoždzių kamienų darybos apžvalgos paragrafo 28 tęsinys, tarsi neranda vietos tarp pateiktų paradigų, todėl būtų buvę kur kas paprasčiau jame esančia informacija papildyti atitinkamus kaitybos formų paaiškinimus knygos pabaigoje. Labai paini yra pavyzdžių tipų ir paragrafų numeracija, kuriai Lindneris pasirenka didžiųjų ir mažųjų raidžių ir įvairių skaitmenų kombinacijas (pvz., paragr. 28a.1.A.I, p. 163, 303), o tokią pasirinkimą vis dėlto reikėtų aptarti ir detaliau pakomentuoti. Atrodytų, kad netgi pats autorius pasiklysta šiose raidžių ir skaičių sekose ir kartais pavartoja abu simbolius (pvz., paragr. 21a-b, 22a-b, p. 133–136), tik skaičius (pvz., paragr. 33.1-3, 33.1'-3', 40.1-2, 40.1'-2' ir 41.1-5, p. 258–260 ir 326–327) ar nukreipdamas skaitytoją į nesantį knygoje skyrelį 28c.IIb (p. 360). Be to, kas autoriui atrodytų paprastu, savaime suprantamu dalyku, skaitytojui galėtų apsunkinti informacijos paiešką. Antai net ir įgudęs, tačiau negimtakalbis tyrėjas, gebantis skaityti mokslinę literatūrą vokiečių kalba, lengvai pasimestų komentarų tekste pateiktų sutrumpinimų gausybėje. Galima paminėti keletą

jų, dažniau ar rečiau pavartotų aprašomoje knygoje, pvz., st. (p. 349), St. (p. 355), schw. (p.349), WzN (p. 350–353, 369), i-, u-St. (p. 350), n-, s-, o-, u- ir e-st. (p. 350tt.), Sst. (p. 353), sst. (p. 356tt.), Hst./ hst. (p. 353, 356), Wz. (p. 354tt.), ^{Tr.} (p. 354tt.), SE ir PE (p. 261–303, 359tt.), N.B. (p. 358), NF. (1tt.), Farbwz. (p. 351), uriir. (p. 358), WzK (p. 352), Plqpf. (p. 364, 365), WzV (p. 359) etc. Vieni sutrumpinimai be didesnių sunkumų yra iššifruojami, juo labiau, ir autorius retsykiais pateikia tekste sutrumpintas sąvokas pilnais žodžiais, pvz., trumpiniai su st./St. (vok. *Stamm*, *-stämmig* arba *stark*, lie. *kamienas*, *kamieno* ir *stiprus*), WzN (vok. *Wurzelnomina*, lie. *šakniniai vardažodžiai*), Wz. (vok. *Wurzel*, lie. *šaknis*), NF. (vok. *Nebenformen*, lie. *šalutinės formos*), SE ir PE (vok. *Sekundär-*, *Primärendungen*, lie. *antrinės*, *pirminės galūnės*), Plqpf. (vok. *Plusquamperfekt*, lie. *pliuskvamperfektas*), WzV (vok. *Wurzelverben*, lie. *šakniniai veiksmoždziai*) etc. Kitų sutrumpinimų, pvz., hst. (vok. *hochstufig*, lie. *normalus balsių kaitos laipsnis*), sst. (vok. *schwundstufig*, lie. *silpnasis*, arba *nykstamasis*, *vokalizmo laipsnis*), išsiaiškinimui reikalinga nuodugni viso komentarų teksto analizė, taip pat tam pasitarnauja profesinės žinios apie ide. žodžių šaknų sandarą. Deja, kai kurių sutrumpinimų, pvz., N.B. (lot. *nota bene?*, lie. *gerai įsidėmėk!* (kai norima atkreipti dėmesį į tam tikrą vietą tekste?)), Farbwz. (vok. *Farbwurzel?*, lie. *(kažkokią) spalvą reiškianti šaknis?*),

WzK (vok. *Wurzelkomparatio?*, lie. *šakninis aukštesnysis laipsnis?*), net ir perskaičius kelis visą komentarų tekstą, nepavyko išsiaiškinti. Taupant skaitytojo laiką ir siekiant išvengti terminų painiojimo, klaidinimo ar jų interpretavimo grėsmės, būtų buvę labai pravartu knygos pabaigoje pateikti vartojamų sąvokų sutrumpinimų sąrašą. Taip pat būtų labai naudingi knygoje pateiktųjų ide. žodžių formų vertimai, juolab, autorius kai kuriuos pavyzdžius išverčia (žr. paragr. 8d.5, p. 351; 9c.1, p. 351; 17.4, p. 354; 18, p. 354; 30a.1, p. 360; 43.1, p. 369 komentarus). Th. Lindneriui taip pat būtų galima papriekiaštauti dėl senosios vokiečių kalbos rašybos

tekste, pvz., vok. žodžiai *daß* p. 349tt., *läßt* p. 356, *sodaß* p. 359tt., *muß* p. 360, *müßten* p. 364, etc., kurie pagal naująją ortografiją būtų atitinkamai užrašomi *dass*, *lässt*, *sodass*, *muss* ir *müssten*, tačiau tai nėra esminis dalykas, o paties gimtakalbio autoriaus pasirinkimo reikalas.

Išvardytais pastebėjimais jokia būdu nesiekama sumenkinti šio solidaus kūrinio reikšmės, – juos reikėtų laikyti patarimais autoriui rengiant panašaus pobūdžio vertingus mokslo darbus ateityje, kurie pasiektų platesnį skaitytojų ratą, sulauktų tyrėjų susidomėjimo ir populiarumo už vokiškai kalbančių kraštų ribų.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Hirt, Hermann Alfred 1927 [2009], *Indogermanische Grammatik 3: Das Nomen*, New York: Cambridge University Press.

Kapović, Mate 2017, *The Indo-European Languages*, London, New York: Routledge.

Mallory, James Patrick, Douglas Quentin Adams 2006, *Proto-Indo-European and the Proto-Indo-European World*, New York: Oxford University Press.

Ringe, Don 2006, *From Proto-Indo-European to Proto-Germanic 1*, Oxford, New York: Oxford University Press.

Rosinas, Albertas 2005, Dar dėl adesyvo kilmės aiškinimo, *Baltistica* 40(2), 177–181.

Zinkevičius, Zigmantas 1982, Lietuvių kalbos postpoziciniai vietininkai, *Baltistica* 18(1), 21–38.

Zinkevičius, Zigmantas 1984, *Lietuvių kalbos istorija I: Lietuvių kalbos kilmė*, Vilnius: Mokslas.

Žilinskaitė-Šinkūnienė, Eglė 2012, S. lie. adesyvo ir aliatyvo neutralizacijos klausimu, *Baltistica* 47(1), 23–36.

Dalius JARMALAVIČIUS
Baltijos kalbų ir kultūrų institutas
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5
LT-01513 Vilnius
Lithuania
[dalius.jarmalavicius@flf.vu.lt]